

Rozbor plnění šlechtitelského programu plemene český norik za rok 2023

1. Úvod.

V roce 2023 probíhala realizace šlechtitelského programu českého norika v souladu se schváleným Šlechtitelským programem a Řádem plemenné knihy a ostatními dokumenty navazujícími na tento řád.

Na počátku roku (1. 2. 2023) uzavřel Svaz chovatelů a přátel norika s ASCHK ČR jako Uznávaným chovatelským sdružením Smlouvu o zajištění odborné činnosti související s vedením plemenné knihy českého norika, jejíž hlavní náplní je zajištění registrace hříbat a zápisy koní do plemenné knihy.

Protože Svaz disponuje ve svých řadách členy s odpovídající kvalifikací, byla následně uzavřena podobná smlouva mezi Svazem a těmito členy, kteří v průběhu celého roku zajišťovali prostřednictvím Svazu příslušné zootecnické úkony.

To zároveň zvyšuje informovanost Svazu o průběhu šlechtitelského procesu a umožňuje pozitivně ovlivňovat i chovatelsky aktivní majitele koní českého norika při příležitosti registrace hříbat.

2. Stav populace plemene.

Na počátku roku 2023 byl podle údajů ÚEK celkový počet koní českého norika 1323, což znamená že došlo k navýšení oproti minulému roku o 18 kusů. To naznačuje tendenci k zastavení trvalého poklesu počtu chovaných koní českého norika. Přesto zůstává český norik nejméně početným plemenem z chladnokrevných plemen, protože stav ČMB ke stejnému datu činí 2018 a stav SN 1491.

Positivním vlivem na rozvoj počtu chovaných koní byla podpora Lesů České republiky, s.p., která bylo v minulém roce opětovně zaměřena na podporu živě narozených hříbat z čistokrevné plemnitby a zaregistrovaných v ÚEK do 15. listopadu. Tuto podporu považujeme za významný motivační prvek, který se projevil zvýšením počtu zapouštěných klisen a tím i živě narozených hříbat. Finanční prostředky získané od LČR byly doplněny prostředky Svazu chovatelů a přátel norika tak, že každý chovatel hříbete českého norika obdržel 5 000,- Kč. V letošním roce jsme opět požádali LČR o podobnou podporu, bohužel současná ekonomická situace se odrazila i ve výši této podpory, a ačkoliv původní jednání a příslib byly v jiné výši, darovací smlouva byla podepsána jen na 100 000 Kč. I tak je tato podpora velmi pozitivní a v letošním roce se zvýšení zájmu chovatelů o reprodukci N koní projevilo počtem 59 hříbat českého norika zaregistrovaných do 15. listopadu.

3. Výsledky testování a posuzování.

Zkoušky výkonnosti klisen a základní zkoušky výkonnosti hřebců probíhají stále u všech chladnokrevných plemen společně, protože jsou shodné požadavky na průběh těchto zkoušek. V souladu se schváleným Šlechtitelským programem je ale u českého norika poněkud odlišné hodnocení výsledku zkoušky, které zdůrazňuje význam mechaniky pohybu koní na úkor schopnosti těžkého tahu a součástí posouzení je ovladatelnost koně, ale už ne jeho připravenost, protože tento ukazatel nevypovídá nic o kvalitě koně, ale jen o pečlivosti jeho majitele.

Zvýšila se rovněž přesnost hodnocení jednotlivých kritérií, která umožňuje posuzovat projev koně s přesností na 0,1 bodu. To ve většině případů nebylo jednotlivými hodnotiteli zatím využito a hodnocení bylo s přesností na 0,5 bodu.

Pro zvýšení počtu plemenných zvířat je pozitivní automatický přesun klisen z plemenného registru do pomocné plemenné knihy po dosažení tří let věku. Přesto se snažíme chovatele motivovat k tomu, aby se klisny účastnily svodu nebo výkonnostních zkoušek, kde jsou změřeny tělesné rozměry a posouzen zevnějšek i konstituční vlastnosti klisny, což umožní vytvořit si představu o kvalitě klisny. Pro zápis do vyššího oddílu plemenné knihy klisen je ale nutné absolvovat úspěšně zkoušku výkonnosti. Toto opatření je ve šlechtitelském programu z toho důvodu, aby se udržela v populaci pracovní schopnost koní českého norika.

V roce 2023 bylo posouzeno, změřeno a zapsáno 23 klisen českého norika. Pro potřeby prověření kvality hřebců působících v chovu je vhodné doplnit informace o všech dosažitelných potomcích jednotlivých hřebců. K tomu slouží i posouzení 6 hřebců, kteří byli posouzeni a zapsáni před absolvováním zkoušek výkonnosti.

Informace o kvalitě hřebců a jejich schopnosti předávat znaky a vlastnosti na svoje potomstvo může být doplněna i posouzením a prověřením výkonnosti valachů. Pokud mají chovatelé zájem absolvovat s valachem výkonnostní zkoušky, znamená to rozšíření informací o jeho otci, ale zároveň prověření kvality a pracovní schopnosti valacha. V roce 2023 absolvoval 1 valach výkonnostní zkoušky a předpokládáme, že tuto možnost v budoucnosti využije více chovatelů.

Ze 6 posouzených hřebců byli doporučeni do konečného výběru do plemenitby pouze dva hřebci a to 23/955 Lipan a 13/61 Zambík. Oba tyto hřebci úspěšně absolvovali konečné posouzení za účasti všech členů Rady plemenné knihy českého norika a zkoušky výkonnosti a byli vybráni do plemenitby. Po zápisu do hlavní plemenné knihy hřebců budou tyto hřebci zapsáni pod jmény Netřesk a Zetor.

4. Nejlepší chovy a koně.

O nejlepších chovech jsme informovali v minulém roce a s ohledem na počet chovatelů, a hlavně s ohledem na počet aktivních chovatelů (v roce 2022 bylo zapuštěno 105 klisen z počtu 530 klisen zapsaných v jednotlivých oddílech plemenné knihy) nelze očekávat, že by se seznam nejlepších chovů výrazně v jednotlivých letech změnil.

Pokud se týká nejlepších koní, stojí za upozornění při zápisu do PK nejlépe hodnocené klisny, popřípadě klisny, které se zúčastnily výstav tříletých klisen.

S hodnocením exteriéru nad 8,0 bodu, a tedy s předpokladem zápisu do Hlavní plemenné knihy klisen (HPKK) v případě, že stejně dobře absolvují i zkoušku výkonnosti, byly zapsány následující klisny: 24/556 Herma, 24/555 Hůrka, Kora, 64/4 Timera, 34/354 Loty, 43/937 Rumba, 64/996 Sýkorka a Penny. Tento seznam doplňuje klisna 50/790 Babočka, která byla na žádost majitele přehodnocena ve věku 5 let a rovněž dosáhla hodnocení nad 8,0 bodu.

Při posouzení plemenných hřebců ve věku 5 let byli vysoce hodnoceni hřebci 2799 Streit z Hvozdna (9,05 bodu) a 2804 Spartakus (9,0 bodu). Oba tyto hřebci jsou považováni Radou plemenné knihy českého norika za typově perspektivní představitele plemene.

Na celostátní výstavě tříletých chladnokrevných klisen v Pardubicích se na prvních místech v rámci plemene umístily klisny 64/4 Timera, 23/956 Lotka a 34/354 Loty.

Z hlediska budoucnosti chovu a jeho dalšího rozvoje je užitečné si všimnout i nejlepších hříbat, i když v průběhu odchovu se jejich kvalita může velmi změnit. Na výstavě hříbat pod klisnou se nejlépe umístila hříbata 23/23 Šarlota, 23/8 Streiter Vulkan I. a 24/4 Wendy.

5. Počty zapsaných hřebců a klisen do PK.

V roce 2023 bylo posouzeno a zapsáno do jednotlivých oddílů plemenné knihy klisen 23 klisen, z toho 9 klisen získalo hodnocení za kvalitu zevnějšku nad 8,0 bodu, to je 39 % z celkového počtu posouzených klisen. Z těchto 23 klisen byly zapsány 2 klisny ve věku 4 let a v jednom případě se jednalo o klisnu ve věku 5 let, která byla na základě požadavku chovatele přehodnocena. Pro zápis do hlavní plemenné knihy klisen je však nutné, aby klisna absolvovala zkoušku výkonnosti rovněž s hodnocením nad 8,0 bodu.

V souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady 2016/1012 byl posouzen a hodnocen i jeden valach a bylo mu umožněno absolvovat výkonnostní zkoušky. Celkový počet klisen, které dokončily výkonnostní zkoušky v roce 2023 je 16.

Posouzení zevnějšku a zjištění tělesných rozměrů bylo provedeno i u 6 hřebců, z nichž 5 absolvovalo i základní zkoušky výkonnosti a předvýběr do plemenné knihy hřebců. Jednalo se o hřebce 52/990 Wiliem, 64/19 Dantés, 23/955 Lipan, Traum Nico Vulkan XVIII, 64/18 Darson a 13/61 Zambík. Po posouzení exteriéru se majitel hřebce 64/18 Darson rozhodl odhlásit hřebce z výkonnostních zkoušek, protože výsledné hodnocení tohoto hřebce nedávalo předpoklad k jeho zařazení do hlavní plemenné knihy hřebců především z důvodu špatně vyjádřeného plemenného typu. Do konečného výběru a k závěrečné zkoušce výkonnosti byli doporučeni hřebci 13/61 Zambík a 23/955 Lipan, kteří po úspěšném absolvování závěrečné výkonnostní zkoušky byli oba doporučeni k zápisu do hlavní plemenné knihy hřebců.

6. Prezentace plemene na výstavách.

Výstavy chladnokrevných koní jsou pravidelnou součástí zkoušek výkonnosti, a protože zkoušky výkonnosti jsou obvykle organizovány společně pro všechna tři chladnokrevná plemena (ČMB, N, SN), jsou i tyto výstavy společné. Přesto stojí za zmínku některé samostatné akce, které umožnily divákům i chovatelské veřejnosti podrobnější prezentaci koní českého norika.

První významnou chovatelskou akcí v roce 2023 bylo školení pro chovatele koní, které proběhlo 25. 3. 2023 v Dolním Jelení na téma „Označování koní, popis a zbarvení, předvádění a měření koní“. Součástí tohoto školení bylo i praktické předvádění koní a jejich posuzování. Toto školení úspěšně absolvovalo 21 účastníků, z toho 8 nečlenů Svazu chovatelů a přátel norika a po ověření znalostí závěrečným testem všichni obdrželi osvědčení o absolvování.

Další velmi významnou, a chovatelskou i laickou veřejností oceňovanou, akcí byla účast na výstavě plemenných hřebců opět v Dolním Jelení, na které bylo představeno 13 plemenů českého norika. Představení jednotlivých hřebců bylo doplněno odborným komentářem a ukázkou pracovního využití koní tohoto plemene.

O velkou diváckou účast a tím i vhodnou reklamu chladnokrevných koní se zasloužila Národní výstava hospodářských zvířat v Brně ve dnech 22. až 26. dubna. Na této výstavě bylo prezentováno 15 chladnokrevných koní při předvedení na ruce v chovatelské přehlídce i v pracovních ukázkách při zápřeži v kládě, zemědělských strojích nebo v ukázce jednotlivých typů zápřeží. Z těchto 15 chladnokrevných koní bylo 12 českých noriků všech kategorií, dva hřebci ČMB a 1 hřebec SN.

K prezentaci plemene český norik, ale i ostatních chladnokrevných plemen koní a přiblížení možností jejich využití při práci v lesním hospodářství přispěla i prezentace v Kostelci nad Černými lesy 27. 5. 2023, kde byla představena jedna klisna s hříbětem jako představitelka plemene při přednášce na zámku při příležitosti „Dne otevřených bran“. Obsah prezentace byl publikován později říjnovém čísle časopisu Lesnická práce v článku Chov koní vhodných pro lesní hospodářství (str. 22–24) a také v časopisu Koně vydávaném ASCHK ČR (č. 3/2023, str. 17–18).

Velmi vydařená a z hlediska počtu diváků bohatě navštívená byla výstava konaná 8. 7. v Dubině u Karlových Varů. U jednotlivých koní proběhlo veřejné hodnocení tříčlennou komisí a bylo posuzováno 15 jedinců všech kategorií koní plemene český norik. Jako doplněk výstavy byla uspořádána soutěž v ovladatelnosti v kládě na technicky náročné trati, a i ukázka těžkého tahu.

21. 7. se uskutečnila výstava a zkoušky výkonnosti na Štíhlově na Šumavě, kde v průběhu výstavy a zápisu klisen do plemenné knihy bylo součástí i veřejné hodnocení exteriéru ze strany členů komise. Jsme přesvědčeni, že takové hodnocení zvyšuje povědomí chovatelské veřejnosti o požadavcích na kvalitu koní a upozorňuje na případné nedostatky, ale především na přednosti jednotlivých koní.

28. 7. proběhla v ZH Písek výstava tříletých chladnokrevných klisen a chladnokrevných hříbat pod klisnou. Této výstavy se zúčastnilo 24 chladnokrevných koní, z toho 4 klisny ve věku 3 let a 9 hříbat českého norika.

Chovatelsky přínosná byla i výstava a zkoušky výkonnosti v Karlových Varech dne 4. 8. Této výstavy se jako diváci zúčastnily i děti z blízkých prázdninových táborů a podrobné veřejné hodnocení exteriéru a mechaniky pohybu předváděných koní bylo pro tyto diváky zajímavou zkušeností a učilo je pohlížet na koně nejen jako na krásné zvíře, ale i z hlediska zootechnického pohledu a perspektivy jeho využitelnosti.

Chladnokrevná plemena koní jsou pravidelnou součástí výstavy „Koně v akci“ ve dnech 8. až 10. 9. na dostihovém závodišti v Pardubicích. V letošním roce se této výstavy zúčastnilo 7 hříbat a 7 tříletých klisen, takže skupiny všech tří chladnokrevných plemen byly početně vyrovnané.

Poslední významnou výstavou byla 30. Mezinárodní výstava koní v Lysé nad Labem ve dnech 22-24. 9. 2023. Ze 138 předváděných koní bylo 5 koní ČMB, 2 SN a 9 N a koně byli prezentováni jak při předvedení na ruce, tak při pracovní ukázce a rovněž ve večerní show.

7. Výsledky reprodukce při realizaci ŠP (Inseminace, přirozená plemenitba, nejvyužívanější plemenici.

Výsledky reprodukce můžeme hodnotit ze dvou pohledů. Prvním pohledem je využití jednotlivých plemenků a celkový počet zapouštěných klisen. Druhým a podle našeho názoru významnějším ukazatelem je čistá natalita, tedy počet narozených hříbat z čistokrevné plemenitby.

U prvního kritéria nejsou v závěru roku obvykle k dispozici úplné podklady, protože někteří držitelé plemenných hřebců neodevzdají včas připouštěcí rejstříky, aby bylo možno výsledky připouštění objektivně vyhodnotit. Snahou chovatelského svazu je motivovat chovatele k odstranění tohoto nešvaru a donutit je (zřejmě cestou finančního postihu) splnit požadavek včasného odevzdání připouštěcího rejstříku.

Druhé, významnější kritérium je možné v letošním roce vyhodnotit s větší objektivitou, protože registraci narozených hříbat českého norika zajišťují pracovníci Svazu, což umožňuje přesný přehled o počtu narozených hříbat. Z evidence původu těchto hříbat je možné potom vyhodnotit i přínos jednotlivých plemenků k rozvoji plemene a ke šlechtitelskému pokroku v rámci populace.

V roce 2023 jsme podobně jako v minulém roce získali od Lesů české republiky dar zaměřený na podporu reprodukce koní českého norika, který je motivací pro chovatele k zapouštění klisen. V tomto roce byla jeho celková výše 100 000,-Kč. Chovatelé byli opakovaně upozorněni, že vyhodnocení počtu narozených hříbat proběhne k datu 15. 11., neboť je nutné Lesům České republiky předložit do konce roku vyúčtování poskytnutých finančních prostředků. Celkový počet zaregistrovaných narozených hříbat k tomuto datu je 59.

Rozhodující většina těchto hříbat pochází z přirozené plemenitby, protože do inseminace byl zařazen pouze jeden hřebec v ZH Písek (2704 Gatsby z Ostřetína). Ani ten se ale příliš neuplatnil a byla po něm zaregistrována pouze 2 hříbata. K neúspěšnějším hřebcům z hlediska počtu

narozených hříbat v roce 2023 patří 1706 Scheron (7), 2318 Wendelín (6) 729 Dir (4) a 2443 Venouš (3).

8. Selekcce – důvody vyřazování s ohledem na chovný cíl.

V letošním roce počet koní českého norika naznačuje zastavení poklesu stavů tohoto plemene, ke kterému v posledních letech docházelo. Počet narozených hříbat se přibližuje k počtu nutnému pro zajištění alespoň prosté reprodukce plemene. Zajištění reprodukce plemene a tím zachování jeho životaschopnosti je prvořadým požadavkem a není proto vyvíjen intenzivní selekční tlak směřující ke zlepšení užitkových vlastností plemene. Selekční tlak se soustřeďuje spíše na náročnější požadavky při zařazování klisen do hlavní plemenné knihy klisen, popřípadě hřebců do hlavní plemenné knihy hřebců. Podle současných výsledků se zdá, že selekční hranice u klisen byla ve šlechtitelském programu správně nastavena (pro zápis do HPKK alespoň 8,0 bodu za exteriér i za výkonnost) a podíl klisen zapsaných do HPKK nepřesáhne výrazně očekávaných 20 % ze zapsaných klisen.

Podobně nastavení selekčních kritérií u hřebců je možné považovat za odpovídající současnému stavu populace. Požadavek, aby hřelec kromě minimálních tělesných rozměrů požadovaných standardem plemene splňoval hodnocení typu a pohlavního výrazu, tělesné stavby i výkonnosti nejméně na úrovni 7,5 bodu, přičemž jednotlivé dílčí známky musí být na úrovni nejméně 7,0 bodu, je dostatečně náročné a letošní předvýběr hřebců ukázal, že u předselektované skupiny hřebců (z více než 20 hřebečků narozených před dvěma lety pouze 5 domácích a 1 dovezený hřelec přišel k předvýběru) prošla předvýběrem pouze třetina hřebců (2 ze 6).

Příčinou vyřazení z předvýběru byl malý rámec, nevýrazný projev plemenného typu, nedostatečná mechanika pohybu, nedostatky ve stavbě končetin, nevyhovující výživný stav při předvedení.

V letošním roce jsme rovněž začali hodnotit kvalitu hříbat při registraci včetně 10 znaků lineárního popisu zevnějšku. Zatím však považujeme informaci o kvalitě hříbat po jednotlivých hřebečích spíše za doplňující informaci, protože výrazné nedostatky v této kvalitě jsme nezaznamenali, hříbata při registraci byla vesměs velmi kvalitní a rozdíly se projeví zřejmě teprve v průběhu odchovu.

9. Priority pro příští rok.

Nepředpokládáme, že priority pro rok 2024 by zaznamenaly výrazní změny. Pro udržení existence plemene český norik je stále rozhodující zajistit dostatečnou reprodukci. Pokud se podaří odchovat více hříbat, zvláště klisen, než je potřebné pro zajištění prosté reprodukce stáda, můžeme uvažovat o selekčních opatřeních směřujících k postupnému zlepšování užitkových vlastností. Jako motivační prvek pro chovatele se opět pokusíme navázat spolupráci s Lesy České republiky a získat od této firmy podporu.

V roce 2023 jsme nabízeli zajištění vzdělávacích seminářů pro střední lesnické školy v rámci celé ČR, abychom studentům těchto škol přiblížili možnosti využití koní v lesním hospodářství. I v této aktivitě budeme pokračovat. Rádi bychom postupně dosáhli toho, aby jednotlivé lesní podniky a vlastníci lesů vytvořili podmínky pro pracovní využití koní v této oblasti. Současná ekonomická situace a politická rozhodnutí české vlády pro to vytvářejí vhodné předpoklady.

Velmi důležitou oblastí je další vzdělávání chovatelů ať už při setkání s nimi v rámci členských schůzí Svazu nebo při seminářích organizovaných Svazem. V 2023 proběhly dvě školení ve spolupráci s Českou společností hipologickou. Těchto školení se zúčastnilo téměř 40 chovatelů.

V roce 2023 získal Svaz chovatelů a přátel norika od MZe oprávnění k výkonu činností uvedených v § 7 Plemenářského zákona, a to k provádění kontroly užitečnosti, výkonnostních zkoušek, výkonnostních testů a posuzování koní. Tuto činnost bude Svaz zajišťovat prostřednictvím svých členů, kteří k tomu mají odpovídající kvalifikaci a kteří postupně budou získávat dostatek praktických zkušeností k realizaci zootechnické činnosti tak, aby byla zajištěna odpovídající odborná úroveň členů Svazu a kontinuita pracovníků, kteří budou pokračovat ve šlechtění plemene. Zároveň předpokládáme, že budou svoje teoretické znalosti i praktické zkušenosti předávat chovatelům. Naším cílem je vytvoření takové situace, že každý chovatel bude mít dostatek informací i dostatek odborných znalostí, aby se mohl kvalifikovaně podílet na šlechtění plemene.